

Suomalaisten lapsiperheiden ylivelkaantuneisuus maksuhäiriömerkintöjen valossa

AAPO HIILAMO & NIILU LUOTONEN & MIA HAKOVIRTA

Tutkittua tietoa lapsiperheiden ylivelkaantuneisuudesta ei ole toistaiseksi ollut saatavilla. Suomessa ylivelkaantuneisuuden mittari on maksuhäiriömerkintä. Artikkelissa selvitetään, kuinka monessa lapsiperheessä vanhemmilla on maksuhäiriömerkintöjä, kuinka monta lasta näissä perheissä asuu ja mikä on maksuhäiriömerkintöjen yhteys muihin sosio-demografisiin tekijöihin, kuten tuloihin ja työttömyyteen.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Lapsiperheiden huono-osaisuutta on tyyppillisesti tutkittu hyödyntämällä tulopohjaisia ja subjektiivisia köyhyyden mittareita. Erityisesti yhden vanhemman perheet, pienten lasten perheet sekä monilapsiset ja maahanmuuttotaukaiset perheet ovat muita suuremmassa pienituloisuusriskissä ja saavat toimeentulotukea muita perheitä useammin (Hakovirta & Nygård 2021; Härtull ym. 2017; Lindroos ym. 2021; Ruotsalainen 2021; Salmi 2020). Kokonaiskuva lapsiperheiden köyhyydestä on kuitenkin vajavainen. Tutkittua tietoa yhdestä oleellisesta lapsiperheiden taloudellisen tilanteen mittarista – ylivelkaantuneisuudesta – ei ole toistaiseksi ollut.

Karoliina Majamaa ja Kati Rantala (2020) ovat koostaneet kokonaiskuvan ylivelkaantuneisuuden hallinnasta ja kehityksestä Suomessa. Luonnollisten henkilöiden ylivelkaantuneisuus laski 1990-luvun laman jälkeen vuoteen 2004 asti. Tämän jälkeen ylivelkaantuneisuus on kasvanut, voimakkaasti vuosina 2011–2013 ja lievemmin vuosina 2014–2017. Kasvu on ilmennyt niin maksuhäiriömerkinnöissä, ulosotoissa kuin velka-apua hakeneiden määrässäkin. Rantalan ja Majamaan

mukaan tärkeä syy tähän kehitykseen on ollut kuluttajaluottojen käytön lisääntyminen.

Ylivelkaantuneisuuden hallinnassa on Suomessa seurattu pohjoismaista mallia, jossa ylivelkaantuneisuus liitetään huono-osaisuuteen (Heuer 2013) ja ylivelkaantuneiden kohtalo on velkajärjestelijöiden ”armon” varassa. Pohjoismaisessa mallissa korostuvat ylivelkaantuneisuutta ehkäisevät elementit, esimerkiksi kuluttajaluottojen sääntely, talousosaaminen sekä riittävä sosiaaliturva, jolla ehkäistään velkaantumista sosiaalisten riskien, kuten työttömyyden, realisoituessa. Ylivelkaantuneisuudesta poistumista tukevat elementit ovat pienemmässä roolissa verrattuna anglosaksisiin maihin (Dubois ym. 2020; Ramsay 2017). Suomessa ei ole myöskään kattavia konkurssimenettelyjä ylivelkaantuneille eikä erillisiä velkahelpotusohjelmia varattomille ja tulottomille velallisille.

Ylivelkaantuneisuuteen on kuitenkin hiljattain tartuttu lukuisilla politiikkatoimilla. Tuoreita esimerkkejä ovat maksuhäiriömerkintöjen voimassaoloaikojen lyhentäminen (HE 109/2021 vp) sekä elinkeinotoiminnassa velkaantuneiden velkajärjestelyn helpottaminen (Oikeusministeriö 2022). Lapsiperheitä tai lasten edun ensisijaisuutta ei ole toimenpiteissä kuitenkaan mainittu. Lapsiperhei-

den velkaongelmista ja niiden ehkäisystä ei ole myöskään juuri keskusteltu. Yksi syy on se, että tietoa lapsiperheiden velkaongelmien laajuudesta ja kohdentumisesta ei ole riittävästi.

Suomessa ylivelkaantuneisuuden hallinnollisena mittarina toimii maksuhäiriömerkintä. Kat-tavan rekisteritiedon ja maksuhäiriöitä koskevan lainsäädännön vuoksi maksuhäiriömerkinnät ovatkin pätevä mittari ylivelkaantuneisuuden tutkimiseen. Lapsiperheissä maksuhäiriömerkinnät voivat heikentää lasten toimintamahdollisuuksia. Merkintä luottotietorekisterissä saattaa esimerkiksi hankaloittaa lapsen puhelinliittymän tai perheen vuokra-asunnon hankintaa sekä heikentää perheen mahdollisuuksia nousta pois köyhyydestä vaikeuttamalla vanhempien työllistymistä (Bos ym. 2018). Tutkimusten mukaan vanhempien velkaongelmat heijastuvat lasten mielenterveyteen (Berger & Houle 2016; Nepomnyaschy ym. 2021; Tanskanen 2015) ja myöhempään huono-osaisuuteen (Lehtonen 2016). Emme kuitenkaan tiedä, kuinka moni suomalaislapsi asuu ylivelkaantuneen vanhemman kanssa ja miten ylivelkaantuneisuus linkittyy muihin lapsiperheiden huono-osaisuuden mittareihin.

Tässä tutkimuksessa selvitämme, kuinka monessa lapsiperheessä vanhemmilla on maksuhäiriömerkintöjä, kuinka monta lasta näissä perheissä asuu ja mikä on maksuhäiriömerkintöjen yhteys muihin sosiodemografisiin tekijöihin, kuten tuloihin ja työttömyyteen. Arvioimme myös ylivelkaantuneisuuden tasoa erilaisissa lapsiperheissä tarkastelemalla maksuhäiriömerkintöjen lukumääriä. Tutkimuksessa hyödynnetään koko väestön kattavia rekisteriaineistoja: Tilastokeskuksen FOLK-perustietoaaineistoa sekä Aalto-yliopiston rahoituksen laitoksen ”Maksuhäiriöt yhteiskunnallisena ongelmana” -hankkeen maksuhäiriömerkintäaineistoa (Luotonen ym. 2022). FOLK-aineiston tiedot ovat vuoden 2019 lopusta ja käsittelevät keskeiset lapsiperheiden sosiaalista ja taloudellista asemaa kuvaavat muuttujat. Maksuhäiriöaineisto sisältää marraskuussa 2020 voimassa olleet merkinnät.

Tausta

Ylivelkaantuneisuus köyhyyden ulottuvuutena

Ylivelkaantuneisuus on aikaisemmissa tutkimuksissa määritelty kolmella vaihtoehtoisella tavalla: kestäättömän suurena objektiivisena velkataakana, subjektiivisena kokemuksena tai hallinnol-

lisenä statuksena, jonka perusteella luottotieto- tai oikeuslaitokset tai muut viranomaiset pitävät henkilöä ylivelkaantuneena (Betti ym. 2007). Tutkijat ovat tarkastelleet ylivelkaantuneisuutta sekä yhtenä köyhyyden ulottuvuutena että siitä erillisenä elämäntilanteena.

Euroopan komission määritelmä ylivelkaantuneisuudesta linkittyy oleellisesti köyhyyteen: ylivelkaantuneita ovat ne, joiden nykyiset ja ennakoitavat resurssit eivät riitä kattamaan velkamenoja ilman, että kotitalous joutuu karsimaan elintasoaan alle kansallisesti hyväksyttävän minimistandardin eli köyhyysrajan (Fondeville ym. 2010). Ylivelkaantuneisuus liittyy köyhyyteen myös Amartya Senin (1999) toimintamahdollisuuksien viitekehysessä. Ylivelkaantuneisuus heikentää toimintamahdollisuuksia eli sitä, miten olemassa olevat resurssit voidaan kääntää tavoitelluiksi asiainloiksi. Henkilö, joka on hallinnollisesti ylivelkaantunut, ei voi hankkia samoilla resursseilla esimerkiksi vakuutusta, vuokra-asuntoa tai työpaikkaa kuin muut.

Ylivelkaantuneisuus täydentää köyhyyden kuvaa, koska tulopohjaiset mittarit eivät huomioi velkojen hoitoon kuluvia menoja tai sitä, että samoilla tuloilla ei voi ostaa samaa kulutusta ylivelkaantuneisuustilanteissa. Lisäksi ylivelkaantuneisuus liittyy köyhyyden aineettomiin ulottuvuuksiin, kuten ajankäyttöön ja psykososiaalisiin vaikutuksiin. Rahojen riittävyyden arviointiin ja velkojen selvittelyyn käytetty aika on pois ajasta, jota voisi käyttää hyvinvointia parantaen. Velkaongelmat aiheuttavat häpeää ja stigmaa, joilla on merkittäviä psykologisia vaikutuksia velallisiin ja jotka estävät osallistumisen sosiaalisen elämään (Hiilamo 2020).

Tässä tutkimuksessa seuraamme ylivelkaantuneisuuden hallinnollista määritelmää ja tarkastelemme henkilöitä, joilla on merkintöjä maksusitoumustensa pitkäaikaisesta laiminlyönnistä. Suomen luottotietojärjestelmä perustuu tällä hetkellä negatiiviseen luottotietoon, mutta positiivinen luottotietorekisteri on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2024. Negatiivinen luottotietorekisteri tarkoittaa, että luottorekisterinpitäjät tallentavat merkintöjä maksukyvyttömyydestä tai maksujen laiminlyönnistä sen sijaan, että luottokelpoisuus arvioitaisiin positiivisen, maksukykyä kuvaavan luottotiedon pohjalta.

Maksuhäiriömerkintäjärjestelmä pohjautuu luottotietolakiin, joka säätelee luottotietojen keräämistä, tuottamista, tallentamista ja käsittelyä. Luottotietorekistereitä ylläpitävät yritykset, joista

kaksi merkittävintä ovat Bisnode Finland ja Suomen Asiakastieto.

Liitekuviossa 1 (ks. www.julkari.fi) on kuvattu maksuhäiriömerkinnän syntyprosessi. Maksuhäiriömerkintä luottotietorekisteriin voi syntyä luonnollisille henkilöille 1) maksamattomista luotoista, jos maksu on myöhästynyt yli 60 päivää ja luottosopimuksessa mainitaan maksuhäiriömerkinnän mahdollisuus, 2) velkomustuomiosta, kun tuomioistuimien päätös on myöntänyt päätöksen ulosotolle, 3) ulosotosta, kun ulosotto on todennut varattomuuden, olinpaikka ei ole tiedossa tai ulosotto on pitkäkestoinen sekä 4) velkojen virallisesti sovitusta uudelleenjärjestelystä.

Maksuhäiriömerkinnän saanti edellyttää lähes aina pitkäaikaista maksuvelvoitteen laiminlyöntiä huolimatta useista maksuvelvoituksista. Maksamaton lasku johtaa maksuhäiriömerkintään tyypillisesti 4–6 kuukauden kuluttua laskun eräpäivästä. Maksamattomasta laskusta velkoja lähetetään ensin muistutuksia. Ei-julkisoikeudellinen velkoja voi hakea velkomustuomiota käräjäoikeudelta kahdeksan viikkoa eräpäivästä, mikäli maksuvelvoituksiin ei vastata. Velkomustuomio on edellytys yksityisen saatavan siirtämiseksi ulosottoon, ja se synnyttää maksuhäiriömerkinnän. Maksuhäiriömerkintä voi syntyä myös, kun ulosottolaitos ei pysty perimään saatavia. Julkisoikeudellisista saatavista ulosoton este voi synnyttää ensimmäisen maksuhäiriömerkinnän koska julkisoikeudelliset saatavat eivät edellytä velkomustuomioita. Nuorilla aikuisilla lähes kaikki ensimmäiset maksuhäiriömerkinnät syntyvät joko velkomustuomioista, ulosoton esteistä tai ulosoton toteamasta varattomuudesta (Hiilamo ym. 2021).

Maksuhäiriömerkinnän säilyminen riippuu keskeisesti siitä, saako henkilö velkansa maksettua ja saako hän uusia merkintöjä edellisen ollessa vielä voimassa. Tavallisimpien merkintätyyppien voimassaoloaika on kaksi vuotta, mikäli velka maksetaan tänä aikana kokonaisuudessaan eikä uusia merkintöjä tule.¹ Kuitenkin jos koko velkasummaa ei ole tänä aikana maksettu, pidentyy voimassaolo kolmeen vuoteen. Jos taas merkinnän voimassaoloaikana syntyy uusi merkintä, pitenee edellisen merkinnän voimassaolo neljään vuoteen.

¹ Joulukuussa 2022 voimaan tulleen lakimuutoksen jälkeen voimassaolo voi maksetun velan osalta olla huomattavasti lyhyempikin: merkintä poistuu kuukauden kuluttua siitä, kun luottotietoyritys saa tiedon maksun suorittamisesta. Uudistus ei kuitenkaan näy meidän aineistossamme, joka käsittää marraskuussa 2020 voimassa olleet merkinnät.

Niilo Luotosen ja kumppaneiden (2022) tutkimuksessa ensimmäinen velkomustuomio perustui tyypillisesti 810 euron velkaan. Merkittävien elämäntilanteiden muutosten, kuten avioerion, työttömäksi jäämisen, sairastumisen ja työkyvyn menettämisen, on osoitettu olevan yhteydessä maksuhäiriömerkinnän todennäköisyyteen (ks. esim. Hiilamo ym. 2021; Luotonen ym. 2022). Luotettavaa tietoa ei kuitenkaan ole siitä, kuinka tyypillisesti merkintöjen taustalla on esimerkiksi varattomuutta, elämäntilanteiden ongelmia tai erilaisten tekijöiden yhdistelmiä. Tässä tutkimuksessa tarkastelemme siksi myös sitä, missä määrin maksuhäiriömerkinnän saaneet henkilöt ovat samaan aikaan työttömiä, pienituloisia ja/tai matalasti koulutettuja.

Samalla kun maksuhäiriömerkintä on merkki olemassa olevista ongelmista, voi se osaltaan myös syventää niitä toimimalla eräänlaisena huono-osaisuuden ja köyhyyden kasaantumismekanismina. Merkintää käytetään maksukyvyyn keskeisenä mittarina esimerkiksi vuokra-asuntoa haettaessa, laskutus pohjaisen puhelin- tai internetliittymän hankinnassa sekä rekrytoinnissa silloin kun työ sisältää taloudellisia vastuita. Vuokra-asunnon saannin vaikeutuminen voi estää työn perässä muuton uudelle paikkakunnalle ja pienentää näin odotettavissa olevia ansioita (Bos ym. 2018). Merkinnän mukanaan tuomaan maksuvaikeuksien kasaantumiseen viittaa se, että ensimmäistä maksuhäiriömerkintää seuraa yleensä useampi: henkilöillä, joilla on vähintään yksi voimassa oleva maksuhäiriömerkintä, on niitä samanaikaisesti keskimäärin 14 kappaletta (Luotonen ym. 2022).

Lapsiperheiden toimeentulovaikeudet ja velkaongelmat

Lapsiperheköyhyyden ehkäisy on pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman keskeinen tavoite. Kansainvälisten vertausten mukaan Suomi on onnistunut tässä tavoitteessa useita muita Euroopan maita paremmin, koska sosiaalietuudet vähentävät tehokkaasti lapsiperheköyhyyttä (Bárcena-Martín ym. 2018; Bradbury ym. 2019).

Suomessa merkittävä osa lapsiperheistä kokee silti toimeentulovaikeuksia. Vuoden 2020 tietojen mukaan noin 114 300 lasta, eli 11 prosenttia kaikista lapsista, asui pienituloisissa perheissä (Tilastokeskus 2021). Noin 11 prosenttia lapsiperheistä sai toimeentulotukea vähintään kerran vuonna 2020 (Sotkanet 2022). Noin 7 prosenttia lapsista eli lapsiperheissä, joiden huolta-

ja raportoi vaikeuksia toimeentulossa (Tilastokeskus 2022a). Lapsiperheiden toimeentulo-ongelmien yleisyyden lisäksi kotimaisissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi lapsuuden perheen toimeentulovaikeuksien yhteyttä lasten syrjäytymisriskiin (esim. Ristikari ym. 2018), yksinhuoltajien ja ulkomailla syntyneiden vanhempien lasten asemaa (Hakovirta & Nygård 2021; Obućina & Ilmakunnas 2020) sekä köyhyyden vaikutuksia lasten arkeen ja hyvinvointiin (Hakovirta & Kallio 2014; Lindberg ym. 2021). Aikaisempi tutkimus lapsiperheiden köyhyydestä on kuitenkin jättänyt huomioimatta ylivelkaantuneisuuden.

Ylivelkaantuneisuutta on muutoin tutkittu verrattain paljon. Tutkimukset ovat keskittyneet muun muassa ulosottoon ja rikollisuuteen, velkomustuomioihin, subjektiivisiin velkakokemuksiin ja maksuhäiriömerkintöihin (ks. Hiilamo ym. 2021). Nämä tutkimukset antavat viitteitä siitä, että ylivelkaantuminen on päällekkäinen ilmiö köyhyyden ja muiden huono-osaisuuden indikaattorien kanssa. Esimerkiksi Atte Oksasen ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa noin 18 prosentilla oli vuonna 2013 voimassa oleva ulosotto alimmassa tuloviidenneksessä, kun vastaava luku ylimmässä tuloviidenneksessä oli 5 prosenttia. Aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole kuitenkaan tarkasteltu useammalla huono-osaisuuden mittarilla samanaikaisesti sitä, missä määrin velkaongelmat ovat päällekkäinen ilmiö muiden huono-osaisuuden ulottuvuuksien kanssa.

Vähäinen saatavilla oleva tieto lapsiperheiden ylivelkaantuneisuudesta löytyy yksittäisten tutkimusten kuvailevista tunnusluvuista sekä ulosottotilastoista. Esimerkiksi Luotosen ja kumppaneiden (2022) tutkimuksen mukaan lähes viidenneksellä nuorista vanhemmista on maksuhäiriömerkintä. Tilastokeskuksen ulosottotilastojen mukaan noin 32 000 yksinhuoltajalla oli ulosotto vuoden 2020 aikana (Tilastokeskus 2022b). Oksasen ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa raportoitiin, että monilapsisten perheiden vanhemmilla oli muita useammin voimassa oleva ulosotto. Tarkempaa tietoa ei kuitenkaan ole siitä, millaiset lapsiperheet ovat suhteellisesti todennäköisemmin ylivelkaantuneita ja missä määrin ylivelkaantuneisuus kasautuu pienituloisille ja työttömille.

Miksi vanhempien velkaongelmat ovat merkityksellisiä lapsille?

Kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset antavat viitteitä siitä, että velkaongelmissa on vaikutuksia sekä velalliseen että hänen läheisiinsä. Velkaongelmat aiheuttavat mielenterveysongelmia (Gathergood 2012), yhdistyvät sairastuvuuteen (Blomgren ym. 2014; Rueger ym. 2011; Turunen & Hiilamo 2014), lisäävät eron riskiä (Dew 2011) sekä voivat vaikeuttaa työllistymistä (Bos ym. 2018). Nämä vaikutukset voivat välittyä velallisen läheisiin (Rojas 2022). Vanhempien sairastavuus ja työttömyys ovat tunnistettuja lapsen hyvinvoinnin riskitekijöitä ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden mekanismeja (Ristikari ym. 2018). Velkaongelmat voivat aiheuttaa myös psykososiaalisia ongelmia (esim. riitoja perheen sisällä ja häpeää) sekä johtaa toimintamahdollisuuksien (esim. harrastusten) puutteeseen (Purdam & Prattley 2021; Sorcha & Larissa 2018).

Suomessa vanhempien ylivelkaantuneisuuden yhteyttä lasten hyvinvointiin aikuisuudessa on tutkittu rekisteriaineistoilla. Näissä tutkimuksissa vakavasti ylivelkaantuneiden vanhempien lapset saivat verrokkejaan todennäköisemmin aikuisuudessaan toimeentulotukea (Lehtonen 2016) ja kärsivät todennäköisemmin masennuksesta (Tanskanen 2015). Yhteyksiä vanhempien velkaongelmien ja lapsen huono-osaisuuden välillä eivät selitä erot vanhempien koulutuksessa, toimeentulotuen saannissa tai sosioekonomisessa asemassa.

Yhdysvaltalaiset tutkimukset osoittavat, että myös velan luonteella on merkitystä. Pitkittäistutkimuksessa havaittiin, että elatusapuvelka yhdistyi lasten sosioemotionaalisiin ongelmiin (Nepomnyaschy ym. 2021) mutta muut velat eivät. Toisessa pitkittäistutkimuksessa havaittiin, että vakuudeton velka yhdistyi lasten ongelmakäyttäytymiseen (Berger & Houle 2016). Seurantatutkimuksessa vanhempien vakuuden velka yhdistyi lasten käyttöhäiriöiden kasvuun erityisesti nuorilla lapsilla ja huono-osaisissa perheissä (Berger & Houle 2019). Tutkijat ovat arvelleet, että niin kutsuttu stressimalli selittää yhteydet: velka aiheuttaa vanhemmille psykososiaalista stressiä, joka välittyy lasten hyvinvointiin.

Tutkimuksen tavoite

Kuvaamme tässä artikkelissa Suomessa asuvien lapsiperheiden ylivelkaantuneisuutta. Ylivelkaantuneisuuden mittarina käytämme maksuhäiriömerkintää. Tarkastelemme ylivelkaantuneisuutta sukupuolittain (isät vs. äidit) sekä erikseen kahden ja yhden vanhemman perheissä. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Kuinka monen Suomessa asuvan lapsen vanhemmalla on maksuhäiriömerkintä? Tämä kysymys on keskeinen ilmiön laajuuden ymmärtämiseksi, koska aikaisempaa tietoa aiheesta ei ole.
2. Miten maksuhäiriömerkinnät jakautuvat sukupuolen ja perhetyypin mukaan? Sukupuolen ja perhetyypin mukainen tarkastelu on tärkeää kohdennettujen palveluiden suunnittelua varten sekä mahdollisten sukupuoleen liittyvien eriarvoisuuksien avartamiseksi.
3. Millaiset erot sosioekonomisissa tekijöissä selittävät perhetyyppien eroja maksuhäiriömerkinnöissä? Tämän kysymyksen tavoitteena on selvittää, missä määrin maksuhäiriöt ovat muista sosioekonomisista tekijöistä itsenäinen ilmiö.
4. Ovatko maksuhäiriömerkinnät päällekkäisiä työttömyyden, matalan koulutuksen ja pienien tulojen kanssa? Mahdollisten päällekkäisyyksien ymmärtäminen auttaa kohdentamaan ylivelkaantuneisuutta ehkäiseviä toimia.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Hyödynnämme Tilastokeskuksen FOLK-aineiston vuoden 2019 perustietomoduulia, joka sisältää tietoja henkilöiden tuloista, työssäkäynnistä, perhetiedoista ja koulutuksesta.

Käytössämme on FOLK-kokonaisaineisto vuodelta 2019 ($n = 5\,525\,201$ havaintoa). FOLK-aineisto on rekisteripohjainen aineisto, joka kattaa koko väestön, joka asuu Suomessa ko. vuoden viimeisenä päivänä. Lapsiperheiksi määritellään yhdessä asuvat parit tai henkilöt silloin kun vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi asuu samassa asunnossa. Lapsiperhe voi olla jokin seuraavista: aviopari ja lapsia, avopari ja lapsia, äiti ja lapsia sekä isä ja lapsia (SVT 2020). Poistimme aineistosta kotitaloudet, joissa asuu ainoastaan yli 18-vuotiaita henkilöitä ($n = 3\,441\,531$). Lopuksi poistimme henkilöt, joiden asema perheessä oli lapsi

tai tuntematon ($n = 1\,094\,994$). Näiden poistojen jälkeen aineistomme sisältää siis ainoastaan lapsiperheiden vanhempia ($n = 977\,673$). Aineisto ei sisällä perheväestöön kuulumattomia lapsia (esim. kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia).

Huomioitavaa on, että emme tarkastele tietoja kotitalous- tai perhetasolla vaan henkilötasolla. Käytössämme ei ole pareja, perheitä tai kotitalouksia aineistossa yhdistäviä linkitystunnuksia. Tästä syystä emme voi tunnistaa tilanteita, joissa kummallakin vanhemmalla on maksuhäiriömerkintä, tai vähintään yhdellä. Sen sijaan kuvailemme lukuja kahden vanhemman ja yhden vanhemman lapsiperheissä sukupuolen mukaan.

Aineistoon on yhdistetty Suomen Asiakastiedon poikkileikkausaineisto maksuhäiriömerkinnöistä, jotka olivat voimassa 11. marraskuuta 2020. Aalto-yliopiston tutkimushanke ”Maksuhäiriöt yhteiskunnallisena ongelmana” sai maksuhäiriömerkintätiedot käyttöönsä luottotietolain 19. pykälän nojalla, ja hanke on saanut Aalto-yliopiston tutkimuseettisen toimikunnan hyväksynnän maaliskuussa 2020. Ylivelkaisuuden mittarina käytämme binääristä muuttujaa, joka kertoo, oliko henkilöllä yhtään voimassa olevaa maksuhäiriömerkintää hetkellä, jota poikkileikkausaineistomme kuvaa. Kuvaamme myös maksuhäiriömerkintöjen keskimääriä ja mediaaneja, jotka kertovat velkaongelmien kumuloitumisesta. Keskitymme kuitenkin binäärisen muuttujan merkintöjen määrän sijaan, koska maksuhäiriömerkinnän negatiiviset vaikutukset syntyvät jo yhdestä merkinnästä.

Taustamuuttajat

Käytämme seuraavia aineiston valmiiksi luokiteltuja, FOLK-perustieto moduulin muuttujia:

Tulot. Henkilökohtaiset tulot on mitattu vuoden 2018 tiedoilla. Käytämme tulojakotilaston käytettävissä olevaa rahatuloa. Tulot on muodostettu vähentämällä maksetut tulonsiirrot bruttotuloista. Kuvioissa esitämme tulot jaettuna persenttiileihin. Käytössämme ei ollut kotitalouden tai perheen tuloihin perustuvia muuttujia.

Pääasiallinen toiminta. Pääasiallinen toiminta on mitattu vuoden viimeisen viikon työsuhteen mukaan. Tieto on vuoden 2018 lopulta. Käytimme FOLK-aineiston alkuperäistä muuttujan luokittelua työllisen, työttömän, opiskelijan, eläkeläisen ja työkyvyttömyyseläkkeen osalta. Loput

luokat yhdistimme työvoiman ulkopuolella oleva luokkaan (0–14-vuotiaat, varusmies ja siviilipalvelus, muu työvoiman ulkopuolella oleva sekä ne, joilla tieto puuttui).

Siviilisääty. Siviilisääty on mitattu vuoden 2019 lopulla. Käytimme alkuperäistä aineiston luokitusta (naimaton, aviossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai asumuserossa, eronneet ja lesket).

Perheen alle 18-vuotiaiden lasten määrä. Tieto on vuoden 2019 lopulta.

Perheen nuorimman lapsen ikä. Tieto on vuoden 2019 lopulta.

Koulutus. Tieto korkeimmasta koulutusasteesta on vuoden 2018 lopulta. Jaoimme aineiston korkeimman koulutuksen mukaan neljään ryhmään: vain toisen asteen tutkinnon suorittaneisiin, alemman korkea-asteen tai vastaavan suorittaneisiin, vähintään ylemmän korkea-asteen suorittaneisiin sekä niihin, joilta koulutustiedot puuttuivat (perusaste).

Velan subde tuloihin. Laskimme velka-tulosuhteen jakamalla velan määrän tuloilla. Tässä yhteydessä imputoimme tulottomille henkilöille pienimmän aineistosta löytyvän positiivisen tulon summan. Velkatiedot ovat peräisin henkilöverotusaineistosta vuodelta 2019. Velat sisältävät elinkeinotoiminnan velat, maatalouteen kohdistuvat velat, velat yhtymistä sekä asunto- ja muut velat. Kuvioissa esitämme velka-tulosuhteen jaetuna persentiileihin. Huomioitavaa on, että tulot on mitattu vuosi ennen velkoja aineiston rajoitteen vuoksi.

Vanhemman ikä. Ikä on laskettu vuosina vuoden 2019 lopussa.

Analyyysi

Analyyisit ovat kuvailevia. Laskemme maksuhäiriömerkintöjen saaneiden osuudet taustamuuttujien mukaan. Kuvaamme, kuinka moni lapsi elää perheessä, jossa kahden vanhemman perheen äidillä ja isällä on maksuhäiriömerkintä, ja erikseen tarkastelemme, kuinka moni lapsi elää yhden vanhemman perheessä, jossa äidillä ja isällä on maksuhäiriömerkintä. Jatkuvien muuttujien yhteyden maksuhäiriömerkintöjen yleisyyteen esitämme kuvioissa, joissa esitetään paikallisten regressioiden pohjalta visualisoitu yhteys, joka esittää liikkuvaa keskiarvoa (*locally weighted scatterplot smoothing*).

Raportoimme tulokset sukupuolen ja perhetyypin mukaan jaoteltuina. Yhden vanhemman perheet tunnistettiin aineiston perhetyyppi (pety) muuttujan perusteella silloin, kun kyseessä oli äiti ja lapsia tai isä ja lapsia -perhetyyppi.

Selvitämme missä määrin taustamuuttujat selittävät yhden vanhemman ja kahden vanhemman perheiden vanhempien eroja maksuhäiriömerkinnän saannin todennäköisyydessä. Käytämme logistista regressiomallia, jolla määritämme maksuhäiriömerkinnän saamisen vetosuhteet perhetyyppiin, taustamuuttujiin sekä lapsiin liittyviin tietoihin.

Esitämme myös sarjan Venn-diagrammeja, joissa kuvataan maksuhäiriömerkintöjen, matalan koulutuksen sekä työttömyyden päällekkäisyyksiä. Venn-diagrammit kuvaavat huono-osaisuuden keskittymistä yksittäisiin perheisiin: esimerkiksi työttömyys ja maksuhäiriömerkinnät voivat aiheuttaa taloudellisten vaikeuksien vyyhdin, jossa yksi ongelma vaikeuttaa toisesta eroon pääsemistä (esim. Bos ym. 2018).

Emme laske tilastollisesti merkitseviä eroja tai luottamusvälejä, koska näillä ei ole tulkintaa aineistossa, joka edustaa koko populaatiota.

Tulokset

Aineiston tiedot esitetään vanhemman tilastoidun sukupuolen mukaan taulukossa 1. Aineiston isistä 8 prosentilla ja äideistä 10 prosentilla on maksuhäiriömerkintä. Merkintöjen lukumäärän mediaani on 10 niillä isillä, joilla on vähintään yksi merkintä. Äideillä vastaava luku on 14.

Taulukko 2 kuvaa maksuhäiriömerkintöjä saaneiden osuudet perhetyypin ja lasten lukumäärän mukaan. Maksuhäiriömerkintöjä saaneiden osuudet ovat pienimpiä kahden lapsen perheissä ja suurimpia yli neljän lapsen perheissä. Kaikkiaan kahden vanhemman talouksissa 7 prosentilla äideistä ja 8 prosentilla isistä on merkintä. Yhden vanhemman talouksissa taas 22 prosentilla äideistä on maksuhäiriömerkintä, ja 19 prosentilla isistä. Yhden vanhemman perheiden äideistä, joilla on yli neljä lasta, peräti 43 prosentilla on maksuhäiriömerkintä. Yhteensä yksinhuoltajaäitejä, joilla on yli neljä lasta, on 1 041. Tämä tarkoittaa, että vähintään neljän lapsen yksinhuoltajaäitejä, joilla on maksuhäiriömerkintä, on Suomessa 450.

Kaikkiaan 41 795 suomalaista lasta asuu perheessä, jonka yksinhuoltajaäidillä on maksuhäiriö-

Taulukko 1. Aineiston kuvaus. Keskeisten muuttujien keskiarvot tutkimusaineistossa.

	Isät	Äidit	Yhteensä
On maksuhäiriömerkintä	8 %	10 %	9 %
Jos on maksuhäiriömerkintä			
- Merkintöjen lkm. (ka.)	17,44	20,62	19,31
- Merkintöjen lkm. (mediaani)	10	14	12
Lasten lkm taloudessa	1,891	1,857	1,87
Yksinhuoltaja	4 %	20 %	13 %
Ikä	41,8	39,39	40,48
Siviilisääty			
- Naimisissa	72 %	62 %	66 %
- Naimaton	21 %	25 %	24 %
- Eronnut	7 %	12 %	10 %
- Leski	0 %	1 %	0 %
Korkein suoritettu tutkinto:			
- Peruskoulu	12 %	10 %	11 %
- Toinen aste	45 %	37 %	41 %
- Alempi korkea-aste	25 %	32 %	29 %
- Väh. ylempi korkea-aste	18 %	21 %	20 %
Pääasiallinen toiminta			
- Työssä	90 %	81 %	85 %
- Työtön	5 %	6 %	6 %
- Opiskelija	2 %	5 %	3 %
- Eläkeläinen	2 %	1 %	1 %
- Muu työvoiman ulkopuolella	2 %	7 %	5 %
Vuositulot, euroa	36 064	27 361	31 307
Velat, euroa	72 782	52 609	61 754
N	443 222	534 451	977 673

Keskiarvot ellei toisin mainittu (ainoa poikkeus merkintöjen lkm.). Vuositulot ja velat ovat Tilastokeskuksen toimesta winsoroitu siten, etteivät outlierit kohtuuttomasti vaikuta keskiarvoon.

merkintä.² Vastaavasti 5 123 lasta asuu perheessä, jonka yksinhuoltajaisällä on merkintä. Yhteensä lapsia maksuhäiriötalouksissa on arviomme mukaan vähintään 113 216 ja enintään 171 850. Arvion vaihteluväli johtuu siitä, ettei aineistomme linkitä kahden vanhemman perheiden vanhempia toisiinsa. Jos laskemme yhteen kahden vanhemman perheissä elävät lapset, joiden isällä on merkintä (yht. 66 298), ja kahden vanhemman perheissä elävät lapset, joiden äidillä on merkin-

tä (yht. 58 634), laskemme kahteen kertaan lapset, joiden molemmilla vanhemmilla on merkintä. Arviomme alaraja 113 216 sisältää kaikki lapset, joiden ainoalla huoltajalla on merkintä, sekä ne kahden vanhemman taloudessa elävät lapset, joiden isällä on merkintä. Se kertoo maksuhäiriötaloudessa elävien suomalaislasten todellisen lukumäärän, mikäli kaikissa talouksissa, joissa isällä on merkintä, myös äidillä on merkintä. Vastaavasti yläaraja 171 850 pitää paikkansa, mikäli ei ole yhtäkään taloutta, joissa molemmilla huoltajilla on merkintä.

Taulukko 3 esittää maksuhäiriömerkinnän saaneiden vanhempien osuudet korkeimman tutkinnon ja pääasiallisen toiminnan mukaan. Merkinnät ovat muita yleisempiä matalasti kouluttautuneilla sekä työttömillä vanhemmilla. Maksuhäi-

² Luku saadaan kertomalla maksuhäiriörekisterissä olevien vanhempien lukumäärä heidän lastensa lukumäärällä. Lasten lukumäärä on Tilastokeskuksen FOLK-aineistossa karkeistettu maksimiarvoon 5 silloin, kun se on suurempi kuin neljä. Näissä tapauksissa asetamme muuttujan arvoksi 6, joka on lasten lukumäärän keskiarvo karkeistettujen lukujen osalta. Tieto karkeistettujen lukujen keskiarvosta perustuu Tilastokeskukselle tekemääme henkilökohtaiseen tiedusteluun.

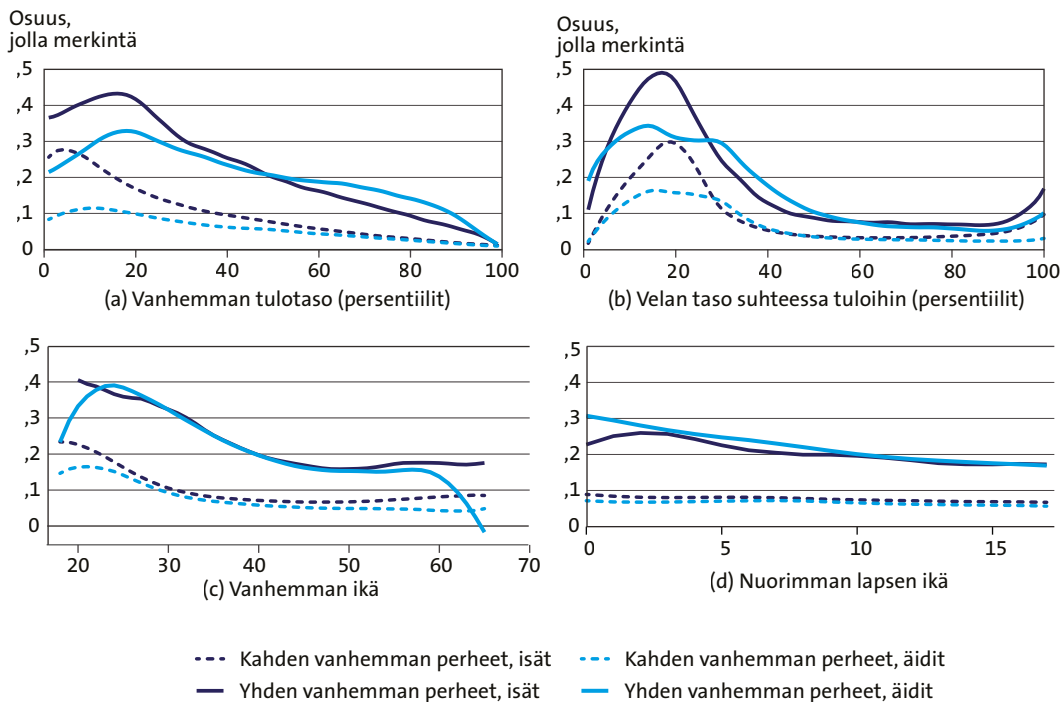
Taulukko 2. Maksuhäiriömerkintöjen saaneiden määrä lasten määrän, sukupuolen ja perhetyypin mukaan.

	Alle 18v. lapsia taloudessa					Yhteensä
	1	2	3	4	>4	
2h-perheet, isät:						
- Osuus, jolla merkintä	8,1 %	6,5 %	8,8 %	13,0 %	12,2 %	7,8 %
- Lukumäärä keskiarvo	16,0	16,1	19,0	21,1	24,8	17,1
- Lukumäärä mediaani	9	9	11	12	15	10
- N	164 077	176 062	60 278	14 888	9 095	424 400
2h-perheet, äidit						
- Osuus, jolla merkintä	6,7 %	5,4 %	8,0 %	12,7 %	11,4 %	6,7 %
- Lukumäärä keskiarvo	16,8	18,3	21,8	25,1	26,7	19,1
- Lukumäärä mediaani	11	12	15	18	20	12
- N	164 908	177 072	60 602	14 954	9 127	426 663
1h-perheet, isät						
- Osuus, jolla merkintä	20,1 %	17,3 %	18,6 %	26,9 %	24,5 %	19,3 %
- Lukumäärä keskiarvo	20,0	20,7	23,6	31,2	28,3	20,5
- Lukumäärä mediaani	12	12	15	17	14	13
- N	12 435	5 091	1 061	186	49	18 822
1h-perheet, äidit						
- Osuus, jolla merkintä	21,2 %	20,6 %	27,2 %	34,7 %	43,2 %	22,1 %
- Lukumäärä keskiarvo	20,4	23,0	26,3	29,2	32,7	22,5
- Lukumäärä mediaani	14	16	20	23	25	16
- N	58 364	35 288	10 389	2 706	1 041	107 788

Taulukko 3. Lapsiperheiden vanhempien maksuhäiriömerkinnät koulutustason ja pääasiallisen toiminnan mukaan. Osuus vanhemmista, joilla on merkintä, sekä merkintöjen lukumäärän mediaani niillä, joilla merkintöjä on vähintään yksi.

	Kahden vanhemman perheet				Yhden vanhemman perheet			
	Isät		Äidit		Isät		Äidit	
	Osuus	Lkm. (me)	Osuus	Lkm. (me)	Osuus	Lkm. (me)	Osuus	Lkm. (me)
Korkein suoritettu tutkinto								
- Väh. ylempi korkea-aste	1 %	6	1 %	5	2 %	7	2 %	6
- Alempi korkea-aste	2 %	7	2 %	8	7 %	9	8 %	10
- Toinen aste	10 %	9	11 %	12	21 %	11	26 %	15
- Peruskoulu	22 %	12	24 %	17	42 %	15	48 %	21
Pääasiallinen toiminta								
- Työssä	6 %	8	5 %	9	13 %	9	15 %	11
- Työtön	27 %	17	17 %	18	47 %	20	41 %	22
- Opiskelija	17 %	15	13 %	18	36 %	20	37 %	20
- Eläkeläinen	19 %	13	23 %	16	34 %	15	41 %	18
- Muu työvoiman ulkopuolella	32 %	19	14 %	18	58 %	18	41 %	22

Kategoria ”Muu työvoiman ulkopuolella” sisältää varus- tai siviilipalveluksessa, työttömyyseläkkeellä tai muu-
toin työvoiman ulkopuolella olevat.

Kuvio 1. Vanhemman tulotason, velan tason, vanhemman iän ja perheen nuorimman lapsen iän yhteydet maksuhäiriömerkintöihin.

riömerkintä on lähes puolella yhden vanhemman perheistä, joilla on perusasteen koulutus. Erot maksuhäiriömerkintöjen tyypillisissä määrissä olivat yhdenmukaisia maksuhäiriömerkintöjen yleisyyden kanssa.

Liitetaulukko 1 (ks. www.julkari.fi) esittää verosuhteet ja keskimääräiset marginaalivaikutukset (*average marginal effects*) logistisesta regressiomallista, jossa selvitettiin, missä määrin taustamuuttujat selittävät yhden vanhemman ja kahden vanhemman perheiden vanhempien maksuhäiriömerkinnän todennäköisyyksien eroja. Vanhempien tulot, pääasiallinen toiminta, velan määrä ja koulutus selittävät suuren osan näistä eroista. Ennen näiden tekijöiden vakiointia yhden vanhemman perheillä on 14,5 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys maksuhäiriömerkintään, kun luku vakioinnin jälkeen on 4,8 prosenttiyksikköä. Lasten lukumäärä ja nuorimman lapsen ikä ei sen sijaan näytä selittävän eroja maksuhäiriömerkinnän todennäköisyydessä yhden vanhemman perheiden ja muiden välillä.

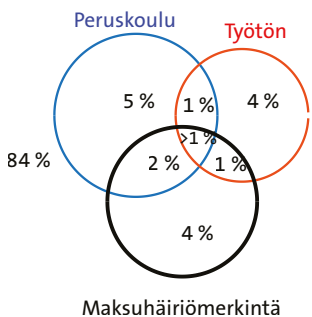
Kuviossa 1 näytetään maksuhäiriömerkintöjen yleisyys valittujen jatkuvien muuttujien mukaan. Vanhempien tulotason osalta nähdään, että kaik-

kein alhaisimmissa tuloluokissa merkintöjen yleisyys itse asiassa kasvaa tulojen noustessa (paneeli a). Viimeistään 20. tuloprosenttiilistä alkaen merkinnän saaneiden osuus kuitenkin pienenee systemaattisesti tulojen kasvaessa.

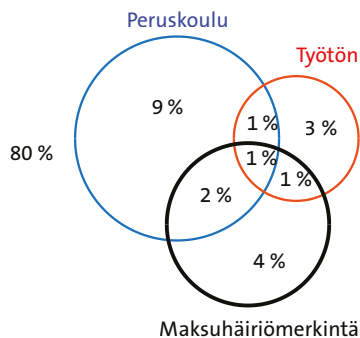
Yhden vanhemman perheissä maksuhäiriön saaneiden osuus on kahden vanhemman perheitä korkeampi tulotasosta ja sukupuolesta riippumatta. Ainoa poikkeus löytyy matalimmilta tulotasoilta, missä maksuhäiriö on yleisempi kahden vanhemman perheiden isillä kuin yhden vanhemman perheiden äideillä. Kahden vanhemman perheissä äideillä on isiä pienempi maksuhäiriömerkinnän saaneiden osuus kaikissa tuloluokissa. Yhden vanhemman perheiden äideillä taas on isiä useammin maksuhäiriömerkintöjä, kun tulot ovat matalat, mutta harvemmin kun tulot ovat korkeat.

Velkataakalla, joka on mitattu velan suhteella tuloihin, on yhteys maksuhäiriömerkinnän yleisyyteen (paneeli b). Velkataakan ollessa matala merkinnät yleistyvät velkaisuuden noustessa. Kun velkataakka ylittää noin 15. velka-tuloprosenttiilin, suhde kääntyy päinvastaiseksi: mitä enemmän velkaa on suhteessa tuloihin, sitä harvinaisemmaksi käyvät maksuhäiriöt. Lopulta, kun

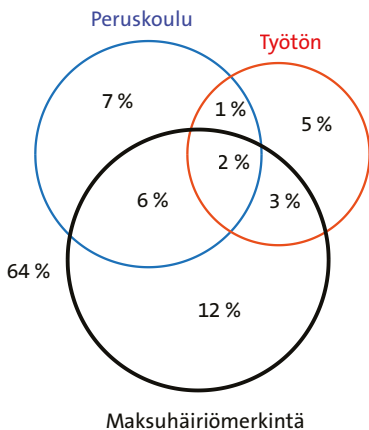
Kahden vanhemman perheet, äidit (n=426 663)

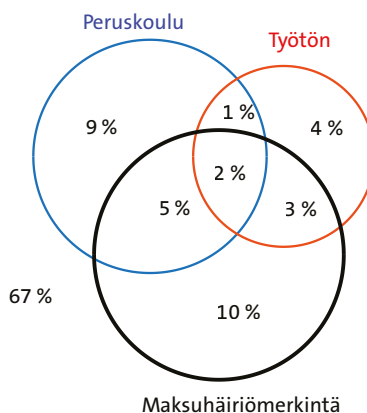
Kahden vanhemman perheet, isät (n=424 400)

Yhden vanhemman perheet, äidit (n=107 788)

Yhden vanhemman perheet, isät (n=18 822)

Kuvio 2. Venn-diagrammit matalan koulutuksen, työttömyyden ja maksuhäiriömerkintöjen yhteisjakaumista.

velkatulosuhde on noin aineiston 90. persenttiilissä, alkavat maksuhäiriöt jälleen yleistyä velkamäärän noustessa. Tärkeänä selittävänä tekijänä on velan tyyppi. Kun velkaa on vähän, lienee se keskimääräistä useammin vakuudetonta ja lyhytaikaista kulutusluottoa, jollaista on maksuhäiriöön johtavien velkomustuomioiden taustalla huomattavan usein (Majamaa ym. 2016). Suurempien velkamäärien taustalla taas on tyypillisesti omistus-asuntoa varten nostettua asuntolainaa, joka ei juuri altista maksuhäiriöille. Luotosen ja kumppaneiden (2022) mukaan 3,3 prosentilla omistusasujista oli maksuhäiriömerkintä vuoden 2020 lopulla.

Paneeli c osoittaa, että maksuhäiriön yleisyys tyypillisesti laskee iän noustessa, kunnes se noin 40 ikävuoden jälkeen vakiintuu. Poikkeuksen muodostavat nuoret ja iäkkäät yhden vanhemman perheiden äidit. Heillä merkinnän saaneiden

osuus kasvaa iän myötä jyrkästi noin 25 ikävuoteen saakka, jossa se saavuttaa vajaan 40 prosentin huippulukemansa. Noin 60 ikävuoden kohdalla se aloittaa jyrkän laskun, joka 65 ikävuoden kohdalla päättyy käytännössä nollaan.

Lisäksi paneeli c näyttää selkeästi, että yleisyys on äideillä ja isillä käytännössä sama reilun 20 ja vajaan 60 ikävuoden välillä, kun huomioidaan, onko kyseessä yhden vai kahden vanhemman talous. Keskeiset selittävät tekijät liittyvät siis sukupuolen sijaan muun muassa taloudelliseen tilanteeseen ja koulutukseen.

Paneelissa d näytettävä perheen nuorimman lapsen iän ja maksuhäiriömerkinnän yleisyyden suhde on yhden vanhemman perheissä laskeva. Kahden vanhemman perheissä lapsen iällä ja maksuhäiriömerkinnän yleisyydellä ei ole selkeää yhteyttä.

Maksuhäiriömerkintöjen, työttömyyden sekä matalan koulutuksen päällekkäisyys esitetään kuviossa 2. Kahden vanhemman perheen äideistä 84 prosentilla ei ole maksuhäiriömerkintää, ja heillä oli vähintään toisen asteen koulutus ja työpaikka. Vastaava luku on kahden vanhemman perheiden isillä 80 prosenttia, yhden vanhemman perheen äideillä 64 prosenttia ja yhden vanhemman perheiden isillä 67 prosenttia. Maksuhäiriömerkinnät ovat osin päällekkäisiä matalan koulutuksen ja työttömyyden kanssa. Noin joka toisella maksuhäiriömerkinnän saaneista vanhemmista on samaan aikaan joko työttömyyttä, matala koulutus tai molemmat. Kuitenkin vain harvalla on maksuhäiriömerkintä, työttömyyttä ja matala koulutus samanaikaisesti. Vain 2 prosenttia yhden vanhemman perheiden vanhemmista ja alle prosentti kahden vanhemman perheiden vanhemmista kuuluu tähän ryhmään.

Pohdinta

Artikkelissa on tarkasteltu lapsiperheiden vanhempien maksuhäiriömerkintöjä Suomessa. Tulosten mukaan Suomessa vähintään joka kymmenes lapsi asuu perheessä, jossa yhdellä vanhemmalla on maksuhäiriömerkintä. Yhden vanhemman perheiden vanhemmilla on selvästi muita enemmän maksuhäiriömerkintöjä. Maksuhäiriömerkinnät kohdistuvat erityisesti vanhempiin, joilla on taustalla työttömyyttä, matala koulutus ja pienet tulot. Tämä ei kuitenkaan täysin selitä sitä, että maksuhäiriömerkinnät ovat tavallisempia yhden vanhemman perheissä. Maksuhäiriömerkinnät ovat vain osittain päällekkäinen ilmiö muiden huono-osaisuuden indikaattorien kanssa. Yhdellä henkilöllä maksuhäiriömerkintöjä oli tyypillisesti voimassa kymmeniä samanaikaisesti.

Tutkimuksen keskeinen havainto on, että maksuhäiriömerkinnät ovat yleisempiä monilapsisissa perheissä. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että kotitalouden lasten lukumäärä yhdistyy talousvaikeuksiin ja velkaongelmiin (Luotonen ym. 2022; Oksanen ym. 2016). Tuloksemme ovat yhdenmukaisia näiden havaintojen kanssa. On kuitenkin epäselvää, aiheuttaako lapsen saanti velkaongelmia vai selittykö yhteys jollain muulla tekijällä, joka selittää sekä perhekokoa että velkavaikeuksia. Aiemman tutkimuksen pohjalta tiedetään, että suurperheet ovat yliedustettuina minimibudjettirajan alla elävien lapsiperheiden kes-

kuudessa (Hiilamo ym. 2022). Suuret kulutusmenot monilapsisissa perheissä voivat aiheuttaa ylivelkaantuneisuutta. Tärkeää on seurata, peilautuuko vuoden 2022 hintojen nousu maksuhäiriömerkintöjen kasvuun monilapsisissa perheissä.

Toinen keskeinen havainto liittyy maksuhäiriömerkintöjä saaneiden sosioekonomisiin eroihin. Tämän tutkimuksen mukaan työttömistä äideistä neljäsosalla oli maksuhäiriömerkintä. Yhden vanhemman perheissä työttömistä puolella oli maksuhäiriömerkintä. Jatkossa olisikin tarpeen tutkia, missä määrin maksuhäiriömerkinnät vaikuttavat työllistymiseen Suomessa ja miksi työttömyys johtaa maksuhäiriömerkintöihin. Suomessa ei ole saatavilla tietoa siitä, kuinka usein työntajat tarkistavat työnhakijoiden luottotiedot tai miten maksuhäiriömerkinnät vaikuttavat muuttoliikkeeseen ja työllistymiseen. On kuitenkin mahdollista, että maksuhäiriömerkinnät entisestään heikentävät työllistymisen mahdollisuuksia.

Kolmas keskeinen tulos on yksinhuoltajien suuri osuus maksuhäiriömerkinnän saaneissa. Ero muihin vanhempiin ei täysin selity sosiodemografisilla tekijöillä, kuten tuloilla ja työmarkkina-aseamalla. Aineistomme ei mahdollistanut eron syiden tarkempaa tarkastelua. Tiedämme kuitenkin, että avioeron myötä riski joutua taloudellisiin ongelmiin lisääntyy (Airio 2010) ja harva varautuu niihin etukäteen.

Avioeroon voi joissain tapauksissa liittyä myös rahasta riitelyä tai taloudellista väkivaltaa (Kaittila ym. 2022), joka voi osaltaan johtaa maksuhäiriömerkintöihin. Tämä voi selittää myös sukupuolten eroja maksuhäiriömerkinnöissä. Yksinhuoltajilla on myös muita lapsiperheitä enemmän taloudellisia haasteita ja vaikeuksia saada menot katetuiksi tuloilla (Salmi & Kestilä 2019). Tulostemme keskeinen rajoite on, että emme kykene yhdistämään puolisoita aineistossa ja tutkimaan perheiden sisäistä velkadynamiikkaa.

Tulostemme mukaan maksuhäiriömerkinnät ovat laaja ongelma suomalaisissa, erityisesti yhden vanhemman lapsiperheissä. Pohdimme seuraavaksi keskeisiä havaintoja yhteiskuntapoliittisessa kontekstissa ja esitämme implikaatioita, jotka eivät suoraan nouse tulokstamme mutta liittyvät ylivelkaantuneisuuden ehkäisyyn.

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa ylivelkaantumisen tuottamia ongelmia yritetään ratkaista muun muassa positiivisella luottotietorekisterillä, lyhentämällä maksuhäiriömerkintöjen säilytysaikoja sekä vahvistamalla talous- ja velka-

neuvontaa. Näissä toimenpiteissä ei mainita suoraan lapsiperheiden erityistarpeita. Aikaisemman tutkimuksen mukaan pienituloisilla perheillä on usein vähän tietoa esimerkiksi lainojen ehdoista (Birkenmaier & Curley 2009) ja heillä on muita useammin puutteita talousosaamisessa (Kalmi & Ruuskanen 2016). Tämä kehitys voi osaltaan johtaa taloudenhallinnan ongelmiin ja näkyä esimerkiksi maksuhäiriöiden suurena todennäköisyytenä. Vaikka tutkimusnäyttöä ylivelkaantuneiden lapsiperheiden tilannetta parantavien toimenpiteiden vaikuttavuudesta on vähän, on aiemmissa taloudenhallintaa käsittelevissä tutkimuksissa nostettu esiin konkreettiset talousneuvonnan ja talouden lukutaidon keinot sekä rahaan liittyvien tunteiden kuten ahdistuksen hallinta (Archuleta ym. 2020).

Talousvaikeuksista kärsiviä sosiaalityön asiakkaita voidaan tukea esimerkiksi taloussosiaalityön keinoin, jolloin voidaan vahvistaa vanhempien taloudenhallinnan taitoja, taloudellista resilienssiä sekä kansalaisten tasavertaisia mahdollisuuksista taloudelliseen toimijuuteen (Sherraden & Huang 2019). Myös Suomessa on meneillään hanke lapsiperheiden talousosaamisen ja taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi (esim. <https://sites.utu.fi/talsos/>). Esimerkkejä varhain toteutetuista toimenpiteistä talouden

lukutaidon parantamiseksi ovat jo päivähoitosa lapsille toteutetut interventiot (Belfield ym. 2006). Lisäksi niin kutsutun lapset puheeksi -menetelmän käyttöä on ehdotettu, jotta lapsen näkökulma tulisi velkaneuvonnassa paremmin huomioiduksi.

Luottotiedot ovat keskeinen elementti toimiville luottomarkkinoille, ja ajantasainen luottotieto ehkäisee myös liiallista velkaantumista. Suomalainen maksuhäiriömerkintöihin nojaava järjestelmä voi kuitenkin olla turhan leimaava henkilöille, joilla on maksusitoumusten aikaisemmista laimnilyönneistä huolimatta maksukykyä. Tässä suhteessa siirtyminen positiiviseen luottotietojärjestelmään voi helpottaa lapsiperheiden asemaa. Lisäksi aikaisemmat tutkimukset antavat viitteitä siitä, että yleinen koulutuksen lisääminen voi ehkäistä velkaongelmia (Brown ym. 2016; Cole ym. 2014; 2016). Aikaisemmat tulokset lapsiin kohdistuvista talousongelmien ehkäisystä ovat olleet sitä parempia, mitä aiemmin toimenpiteet on toteutettu (esim. varhaiskasvatuksessa vs. peruskoulussa) ja mitä enemmän ne ovat keskittyneet ei-kognitiivisiin kykyihin (kuten kärsivällisyyteen ja tunnollisuuteen) kognitiivisten (kuten matematiikka) sijaan (Heckman ym. 2013). Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lapsiperheiden velkaongelmat ovat merkittävä haaste Suomessa.

Saapunut 5.5.2022
Hyväksytty 23.11.2022

KIRJALLISUUS

- Airio, Ilpo (2010) Avioero suomalaisen tapaan. Lähivanhemman ja lasten taloudellinen selviäminen avioerosta. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 196–214.
- Archuleta, Kristy L. & Katherine S. Mielitz & David Jayne & Vincent Le (2020) Financial Goal Setting, Financial Anxiety, and Solution-Focused Financial Therapy (SFFT): A Quasi-experimental Outcome Study. *Contemporary Family Therapy* 42 (1), 68–76. doi: 10.1007/s10591-019-09501-0.
- Bárcena-Martín, Elena & M. Carmen Blanco-Arana & Salvador Pérez-Moreno (2018) Social Transfers and Child Poverty in European Countries: Pro-Poor Targeting or Pro-Child Targeting? *Journal of Social Policy* 47 (4), 739–58.
- Belfield, Clive R. & Milagros Nores & Steve Barnett & Lawrence Schweinhart (2006) The High/Scope Primary Preschool Program Cost–Benefit Analysis Using Data from the Age-40 Followup. *Journal of Human Resources* XLI (1), 162–90.
- Berger, Lawrence M. & Jason N. Houle (2016) Parental Debt and Children's Socioemotional Well-Being. *Pediatrics* 137 (2), sivut?
- Berger, Lawrence M. & Jason N. Houle (2019) Rising Household Debt and Children's Socioemotional Well-being Trajectories. *Demography* 56 (4), 1273–1301
- Betti, Gianni & Neil Dourmashkin & Mariacristina Rossi & Ya Ping Yin (2007) Consumer over-indebtedness in the EU: measurement and characteristics. *Journal of Economic Studies* 34 (2), 136–56
- Birkenmaier, Julie & Jami Curley (2009) Financial Credit: Social Work's Role in Empowering Low-Income Families. *Journal of Community Practice* 17 (3), 251–68.

- Blomgren, Jenni & Nico Maunula & Heikki Hiilamo (2014) Sairastuttaako velka? 15 vuoden seuranta-tutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (3), 245–63.
- Bos, Marieke & Emily Breza & Andres Liberman. (2018) The Labor Market Effects of Credit Market Information. *The Review of Financial Studies* 31 (6), 2005–37.
- Bradbury, Bruce & Markus Jäntti & Lena Lindahl (2019) Labour Income, Social Transfers and Child Poverty. *Social Indicators Research* 143 (1), 251–76.
- Brown, Meta & John Grigsby & Wilbert van der Klaauw & Jaya Wen & Basit Zafar (2016) Financial Education and the Debt Behavior of the Young. *The Review of Financial Studies* 29 (9), 2490–2522.
- Cole, Shawn & Anna Paulson & Gauri Kartini Shastri (2014) Smart Money? The Effect of Education on Financial Outcomes. *The Review of Financial Studies* 27 (7), 2022–51.
- Cole, Shawn & Anna Paulson & Gauri Kartini Shastri (2016) High School Curriculum and Financial Outcomes: The Impact of Mandated Personal Finance and Mathematics Courses. *Journal of Human Resources* 51 (3), 656–98.
- Dew, Jeffrey (2011) The Association Between Consumer Debt and the Likelihood of Divorce. *Journal of Family and Economic Issues* 32 (4), 554–65.
- Dubois, Hans & Klára Fóti & Ethan Kable & Robert Anderson. 2020. Addressing Household Over-Indebtedness. Eurofound. Saatavilla: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19044en.pdf [Luettu 22.11.2022].
- Fondeville, Nicole & Erhan Özdemir & Terry Ward (2010) Over-indebtedness: New evidence from the EU-SILC special module. European Commission Research Note 4. Social Situation Observatory.
- Gathergood, John (2012) Debt and Depression: Causal Links and Social Norm Effects. *The Economic Journal* 122 (563), 1094–1114.
- Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014) Lasten käsitteitä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 152–162.
- Hakovirta, Mia & Nygård, Mikael (2021) Nordic family policy in the 2000s: from a transfer-based towards a service based family policy. Teoksessa Aidukaite, Jolanta & Hort, Sven & Kuhnle, Stein. (toim.) *Challenges to the Welfare State: Family and Pension Policies in the Baltic and Nordic Countries*. Edward Elgar, 52-71.
- Heckman, James & Rodrigo Pinto & Peter Savelyev (2013) Understanding the Mechanisms through Which an Influential Early Childhood Program Boosted Adult Outcomes. *American Economic Review* 103 (6), 2052–86.
- Heuer, Jan-Ocko (2013) Social Exclusion in European Consumer Bankruptcy Systems. Konferenssipaperi *Shifting to Post-Crisis Welfare States in Europe? Long Term and Short Term Perspectives*, Berlin, 4–5 Kesäkuuta 2013.
- Hiilamo, Aapo (2020) Velat ja mielenterveys – mitä tiedämme, mitä pitäisi vielä tietää. Näyttöön perustuvat suositukset käytännön työhön. MIELI Suomen Mielenterveys ry. Haettu 21.11.2022
- Hiilamo, Aapo & Susanna Mukkila & Lauri Mäkinen & Tiina Ristikari & Tapio Räsänen (2022) Erityisesti suurperheet köyhtyvät hintojen noustessa. Irla blogi. Noudettu 22. elokuuta 2022 (<https://www.julkari.fi/handle/10024/144721>).
- Hiilamo, Aapo & Markus Keski-Säntti & Antti Kääriälä & Heikki Hiilamo (2021) Nuorten aikuisten maksuhäiriömerkinnät : rekisteritutkimus ikäkohorteilla 1987 ja 1997. Irlan tutkimukset 2021:2. Saatavissa:<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143055/nuorten-aikuisten-maksuhairio-merkinnat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Härtull, Camilla & Jan Saarela & Agneta Cederström (2017) Income poverty in households with children: Finland 1987-2011. *Research On Finnish Society* 10 (1), 43–59.
- Kalmi, Panu & Ruuskanen, Olli-Pekka (2016) Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja*, 112, 6–21.
- Kaaitila, Annina & Mia Hakovirta & Heini Kainulainen (2022). Types of Economic Abuse in Postseparation Lives of Women Experiencing IPV: A Qualitative Study from Finland. *Violence Against Women*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10778012221127727>
- Lehtonen, Ilari (2016) Periytyvätkö velan vaikutukset? Pro Grady työ, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos.
- Lindberg, Marja & Mikael Nygård & Fredrica Nyqvist & Mia Hakovirta (2021) Financial Stress and Subjective Wellbeing among Children -Evidence from Finland. *Child Indicators Research* 14 (2), 799–819.
- Lindroos, Eija & Outi Sirniö & Maria Vaalavuo (2021) Lapsiköyhyys koko väestön köyhyyttä yleisempää Euroopassa – Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä. INVEST Policy brief. <https://www.julkari.fi/handle/10024/145116>
- Luotonen, Niilo & Vesa Puttonen & Elias Rantapuska (2022) Maksuhäiriöt Suomessa 2015–2020. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 188 (2), 194-216.
- Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati & Sarasoja, Laura (2016) Velkaongelmien luonne ja pikavippiuudistuksen vaikutukset velkomustuomioiden valossa. *Katsauksia* 9/2016. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti: Helsingin yliopisto.
- Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati (2020). Katsaus viime vuosien ylivelkaantumiskehitykseen. *Valtioneuvoston selvitys* 2020:5. Helsinki.
- Nepomnyaschy, Lenna & Allison Dwyer Emory & Kasey J. Eickmeyer & Maureen R. Waller & Daniel P. Miller (2021) Parental Debt and Child Well-Being: What Type of Debt Matters for Child Outcomes? *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences* 7 (3), 122–51.
- Obućina, Ognjen & Ilari Ilmakunnas (2020) Poverty and Overcrowding among Immigrant Children in an Emerging Destination: Evidence from Finland.

- Child Indicators Research 13 (6), 2031–53.
- Oikeusministeriö (2022) Ylivelkaantumisen torjunta. Oikeusministeriö. Noudettu 5. huhtikuuta 2022 (<https://oikeusministerio.fi/ylivelkaantumisen-torjunta>).
- Oksanen, Atte & Mikko Aaltonen & Kati Rantala (2015) Social determinants of debt problems in a Nordic welfare state: A Finnish register-based study. *Journal of consumer policy* 38 (3): 229-246.
- Purdam, Kingsley & Jennifer Prattley (2021) Financial Debt amongst Older Women in the United Kingdom – Shame, Abuse and Resilience. *Ageing & Society* 41 (8), 1810–32.
- Ramsay, Iain (2017) *Personal Insolvency in the 21st Century: A Comparative Analysis of the US and Europe*. Bloomsbury Publishing.
- Ristikari, Tiina & Markus Keski-Säntti & Elina Sute-la & Pasi Haapakorva & Tomi Kiilakoski & Elina Pekkarinen & Antti Kääriälä & Mikko Aaltonen & Tiina Huotari & Marko Merikukka & Jarmo Salo & Aapo Juutinen & Anna Pesonen-Smith & Miika Gissler (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 7/2018. Noudettu 28. lokakuuta 2021 (<https://www.julkari.fi/handle/10024/137104>).
- Ristikari, Tiina & Marko Merikukka & Mia Hakovirta (2018) Timing and Duration of Social Assistance Receipt during Childhood on Early Adult Outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies* 9 (3), 312–26.
- Rojas, Yerko (2022) Debt Problem of One Partner and Depressive Morbidity in the Other: A 2-Year Follow-up Register Study of Different-Sex Couples in Sweden. *Journal of Family and Economic Issues*. Online first
- Rueger, Heiko & Norbert F. Schneider & Ulrike Zier & Stephan Letzel & Eva Muenster (2011) Health Risks of Separated or Divorced Over-Indebted Fathers: Separation From Children and Financial Distress. *Social Work in Health Care* 50 (3), 242–56.
- Ruotsalainen, Pekka (2021) Lapsia elää tulojakauman kaikissa luokissa – köyhyysriski suurin nuoris-sa ja isoissa perheissä | Tieto&trendit. Noudettu 18. lokakuuta 2021 (<https://www2.tilastokeskus.fi:443/tietotrendit/artikkelit/2021/lapsia-elaa-tulojakauman-kaikissa-luokissa-koyhyysriski-suurin-nuoris-sa-ja-isoissa-perheissa/>).
- Salmi, Minna (2020) Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.): *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*, EPUB-versio. Tampere: Vastapaino, 37–71
- Salmi, Minna & Laura Kestilä (2019) Toimeentulo-kokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä: Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta. Noudettu 11. lokakuuta 2021 (<https://www.julkari.fi/handle/10024/138688>).
- Sen, Amartya (1999) *Commodities and Capabilities*. Oxford: Oxford University Press.
- Sherraden, Margaret S. & Jin Huang (2019) *Financial Social Work*. *Encyclopedia of Social Work*. <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839-e-923?rskey=HxiaPq&result=1>
- Sorcha, Mahony & Pople Larissa (2018) *Life in the Debt Trap: Stories of Children and Families Struggling with Debt*. Policy Press.
- Sotkanet (2022) Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä (ind. 423) Metadata - Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. Noudettu 5. huhtikuuta 2022 (<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/metadata/indicators/423>).
- SVT (2020) Tilastokeskus - Perheet 2020. Noudettu 27. huhtikuuta 2022 (https://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tie_001_fi.html).
- Tanskanen, Jonni (2015) Parental Long Term Over-Indebtedness as a Predictor for Children's Psychiatric Morbidity. Pro Gradu työ, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos.
- Tilastokeskus (2021). Tulonjakotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1795-8121. väestöryhmittäiset tuloerot 2020. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 22.11.2022]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tjt/2020/03/tjt_2020_03_2021-12-16_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus (2022a) Kotitalouksien koettu toimeentulo elinvaiheen mukaan, 2004-2021.
- Tilastokeskus (2022b) Ulosottoasiat - Tilastokeskus. Noudettu 5. huhtikuuta 2022 (<https://www.stat.fi/tilasto/uloa>).
- Turunen, Elina & Heikki Hiilamo (2014) Health effects of indebtedness: a systematic review. *BMC Public Health* 14 (1), 489.

ENGLISH SUMMARY

Aapo Hiilamo & Niilo Luotonen & Mia Hakovirta: The over-indebtedness of families with children in Finland (Suomalaisten lapsiperheiden ylivelkaantuneisuus maksuhäiriömerkintöjen valossa)

We study the over-indebtedness of families with children in Finland. Parents' debt problems have both immediate and long-term effects on children and young people. In this paper, we use payment default entries as a measure of over-indebtedness. We combine the national register of payment defaults with register data on parent characteristics from Statistics Finland.

Our analysis indicates that more than 113,000

children under the age of 18 live in families where the parent has a payment default record. Payment defaults are linked to parental unemployment, low income and low level of education. Payment defaults are more common in single-parent families with more than a fifth of the single parents has a payment default record. About 47,000 children live in these types of families. These results indicate a need for interventions to prevent debt problems in families with children.

Keywords: over-indebtedness, families with children, poverty.

KIRJOITTAJAT

Hiilamo, Aapo, PhD, erikoistutkija, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla (aapo.hiilamo[at]itla.fi)

Luotonen, Niilo, KTT, tutkijatohtori, Aalto-yliopisto

Hakovirta, Mia, VTT, erikoistutkija, Invest tutkimuskeskus, Turun yliopisto